

Ziix Anxö Coohit

Roberto Herrera M., tiix oaah iha

Hantx cömiiha, taax Tahejöc himquij comcaac quih iti toii, toc cötoii ma, taax ano cöititaai ma, toc cötahca ma, zaah xah zo toc cötap, hax ta ma, cmiique cmaam zo toc contita, hehe án com iiqui tiin, yoque. Ziix zo casijim iha xo ziix yasijim áa z ipacta zo tompá ho. Hasaj z itaazi, hehe án com án cötazquim, haquix intica ha.

Haquix intiha iti, ipacta xah haa tahca ma, hehe án com hap quih iti yaii quih hant zo cötahca ma x — Hap Iti Yaalam xah yopah — iti cötonaaailcoj ma x, hax ttapjö oo x, hant quih iti tahca x, hant zo cöyoohca. Taax cmis pac toc cötahca ma, taax zaxt quisil z iti tiij, toc cötiij ma, itaho, teete, yoque, cmiique cmaam tintica. Cmiique cmaam quihiimet z imhaa ha. Zacaam hapah quih zo haa, yoque, ziix tiix. Zaxt quisiil tiquij itaho, ityaai, hantaxal xah cötafp, haquix tap, itoocta, toc cötap ma, ziix tiquij

Versión de acervo. © 2007. Ed. por René Montaña Herrera.

www.lengamer.org/admin/language_folders/seri/user_uploaded_files/links/File/Acervo_de_textos_seris

Edición anterior:

- Herrera T., Roberto; Jesús Morales y Juan Topete. 1976. *Zix anxö cóohhiit hapáh quih czáxö zix quihmáa táax mos czaxöiha (El gigante llamado comelón y otras historias)*. Pp. 13-14. México, D.F.: Instituto Lingüístico de Verano. [compilado por Edward Moser y Mary Moser]

cmiique cop itaho, itoocta, cola tinl, toc cötij, yoque. Isexl xah ta, poomoz, ooque poho, ox xah zo haii ha.

Ox tpacta ma, tomsisiin, teete, ityaai, itexl, itsacj, hant z iiqui itqueetx, teete, yoque. Iti ihij xah cah, ziix it oah quih itqueetij, hamt isiizi quih hax tahii hax taa, toc cötij, teete, yoque. Cmiique cmaam caii z imhaa ha xo ziix tiquij ziix quisax áa z imhaa ha. Ziix iij hapacta ha. Taax ah aa itah ma, iti ihij quih hoo xah teme, hamt itazi, teete, yoque.

Itaazi, heme itamjc ma, toc cötij ma, comcaac ihmaa coi coox oo itaht ma, toc cöquij iha. Zaxt quisil quih quisil, taax oo thaa x, toc cöquij iha. Cói isiitaxim ipi z an imoofin iha. Heme itamjc ma, toc cötij ma, zaxt quisil quih hant quih iti quij coox cah tisil x, haptco hasitj quih iti toom x, quiim iha. Hipi imiiquet iha xo cöimjc hac cmaax

zaxt quisil quih hipi quiiquet quih ox imamsisiin, taax oo icmis, hax tahii hax taa, toc cöquij iha.

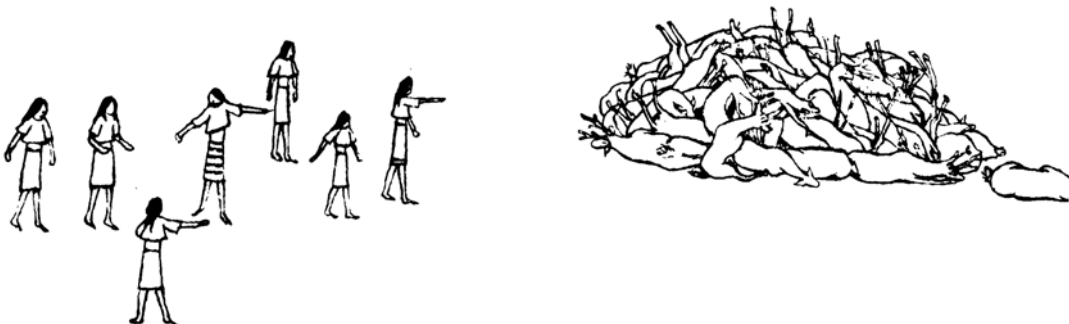
Ox tpacta ma, zaxt quisil quih siim ta x, haptco hasitj hapah com iti coom iha. Hasitj quih toc cotom ma x, itaai x, tiix iti itaxquim ma x, tiim x, toc cocom iha. Hasitj iti tpaxquim ma, toc comom. Toc cöiihom iti x, tacsx ma x, hahotitol iha.

Ox tpacta ma, it iihom tahac hap ina quih hoox taa x, iti toii x, toc cötoii, yoque. Ox tpacta, yoque. Zaxt quisil áa hant quih iti quij zo yacp z itcommis, yoque. Cmiique z imhaa ha. Taax ah aa itah, tahac oo compacta.

Zaah quih ihmaa quih cötafp ma x, zaxt quisil xahxaii tiquij hax ipac oo cötayaxi, hax ipac oo cötayaxi, yoque.

Ox ipacta cah, zaah quih tmatxo ipi ma, haptco hansaa hax taaixaj áa, ccaii, hax tahii hax taa, toc cötiij, yoque.

Hoo xah teme, taaixaj, cmaax hant com it hant tiij, hipi hant com iti tiij, tsiiijim x, hant quih iti ihij iti x, cmaax hoo xah

teme, tataxim, yoque. Tataxim ma, iiztox quih tmatxo ipi ma, haptco halx tcaii, iitaxim cop hax cötaaixaj áa, hant com iti tiihtim, toc cötihtim, yoque.

Ox tpacta ma, comcaac iicot ihiih xah pac toc cöpaii, cmiique caii zo toc cöpaiij, oaah poho. Ziix quih hacaalim quih chaa ha, cmiique quij iiqui cöihiin hac. Haacni quisil z itaai, cöitacozxot, yoque. Isacaalim xah ta ittimoz, oaah iha. Cöitacoozxot ma, haptco tataxim, toc cöquiihtim, teemyo yax, haacni com iti ihinol xah cah, haquix xah piih, hant z iiqui piin iho. Taalim xah oimjüc iha. Hehe án com contita x, haquix quiih iha. Hehe án com contita, haquix tiih, toox xah tayaxi ma, cmaax mos isoj quij tpaho ma, ziix ina cooxp z itacö, hant itatoxim, toc cömota ma, itaht, teetyo, yoque. Ox tpacta ma, ox tpacta, toc cöiihca iti, cöiyacp hac hax ipac oo cötayaxi, zaah quih ihmaa quih cötafp ma x, hax ipac oo cömayaxi. Ox ipacta iti, hoo xah teme, hant z imeme ha. Iiztox tacoí, taax oo teme ma,

haptco cmiique caii isoꝝ quih thaa x, toc cöquiiꝝ iha.

Cmiique z imhaa ha; taax ah aa itah, tahac oo compacta. Ox tpacta, toc cömiihtim.

Cmaax cmiique caii isoꝝ quih chaa, hax tahii hax taa, hehe án com contita x, haquix tiih, haa tonaaaiꝝ, intiin x, hap quih ctamcö quih caacöl, taax itacotim x, íti itcascaꝝ x, itoozalca quih hapx itahtoj — xpasiiticiꝝ quih, cmiique quih hehe án quih ano tiih x, itaho x, itꝝ iixquim com ano cöitasnan ma x, iti tocaai x, toc coyom — ox tpacta ma, taax cöitamiiisot x, hap quih czooxöc xah ox hapacta, taax itꝝ cop iti itacmoꝝ x, heme tafp, yoque. Comcaac coi itaht, iiha cötmacoꝝ, ihaaitoj itamcaꝝc, cötazcam ma x, ox tee, yoque, Ziix Anxö Coohit hapah quiiꝝ:

—Hizcoi, taax hipi hsiihit aha. Hipi hisoꝝ hihacapꝝc iha. Masiitoꝝ ha quih himcac ano toii, haa coii ha —ox tee, yoque.

Ox tpacta x, xiica oomꝝc coi — hamac ititlim ma, taacoꝝ, toc cötiiꝝ ma, — xiica tacoꝝ íti itcascaꝝ, iiqui cöihiin hac quixt xahxaii ha yax, iti itcascaꝝ, hamac quiiꝝ iti itacmoꝝ, yoque, hap coi.

Ox tpacta ma, mos taa oo cötpacta ma x, toc cöiyaaity
 iti x, cmam itmīs ma x, oohit iha. Cmīique zīix zo quihit z
 itcommīs, iij tpacta, yoque. Taax ah oo cötpacta ma, Zīix
 Anxö Coohit impah. Hap quih caacöl quih quīipe tacoī
 itamjc xox, cöīihit cöiyaaazoj, taax oo iti coox cöoohit iha.

Ox tpacta ma, ihit xah tactim ma x, cmaax comcaac coi
 quīicot tap x, itacaatax, yoque. Hehe án com contitoozi
 ma x, hap tahac ano coiī coi comcaac quih isīīitoj xah ta
 oah coi, taax cöītaaix ma x, haa xah intīihat iti, cötazcam
 ma x, hap quih itacotim x, hoox ptiti itahoozaj ma x, ox
 hapacta quih coocj xah quih hant quih iti itaquim, yoque.
 Comcaac coi hax īīqui xah itacatx ma x, itaaizi x, heme
 itamlajc x, oīitoj iha. Taax oo cötpacta x, toc cöquīīj iha,
 Zīix Anxö Coohit quīj.

Heme coi quīicot tataxim xox, canoaa z an īquīīj imá ha.

Xepe zīix iti ihaactim z
 immactim iha. Zīix quih hehe
 án com ano quīīh, taax oo
 ccactim xahxaiī ha. Cmīique
 áa z imhaa ha. Taax ah aa

itah ma x, pihiimet, hant z iti imiij iha, Ziix Anxö Coohit quiij. Hax tiisax oo, hax ta, toc cöquiihtim iha. Ox tpacta x, toc cömiij. Toc cöihiihtim iti, ox tee, yoque. Hant xah quih toox caahca pac haquix tahca ma x, cyaai ha. Hant iicx caahca z inyaai ha xo hacalxco siiptx quih ha, teete, yoque. Hacalxco siiptx quih ha, teeme tax, cocsar coi iicp hac iiqui siin ta x, ox tee, yoque.

Hacalxco itaptx, xah teete x, mos ox tee, yoque. Hant ptiiqui satoofija quih ha, teete, yoque.

Taax oo cömee tax, hant quih toox caahca, taax ityaai xox, taa icozam quih quipxa, taax oo cöititaa ma x, hant quih toox caahca tahac, taax ano tafp, yoque. Taax itah, teete, yoque, hant ptiiqui satoofija quih ha, teeme tax.¹

Cmaax heezitim quih ano tafp ma x, hant com ano tiihtim x, hataai xah, ziix quih icacötim xah, ziix quih hipi ocoho, taax oo haa tiih ma x, itexl x, hant hac cöitacooix, yoque. Cmiique z immis iha. Taax ah oo cötpacta ma, hant cöitcmaayas iho. Ziix quih coicö quih oo cöitaa xox, hacx tomiih, yoque.

Ox tpacta ma, Ziix Anxö Coohit quih ox tee, yoque:

¹ Hizac iti miihca tax, Mejico, taax hizac iti piij, iyaai isax, taa icozam quih quipxa taax oo cöipitaa ta x,

—¡Haa xah hant oozitoy taiitam, hax ta, xiica ilitcoj
cmasl hizcom!

Ox xah tee x, ipeen quih an itcaailim ma x, xiica hant
hateepx itmis, yoque.

Ox ipacta iti x, mos hipi xah ziix oomzo quih iti isoj
cöitaai x, imquiin iha. Ox isoj itahtim, hax ta ma, cmiique
áa zo toc contita, ital, yoque. Isal ha, teete ma, mos ital, hax
ta, tatax, yoque, cmiique áa tintica.

Ox tpacta ma, cmiique áa tintica tmafþ, yoque. Tafþ, toc
cötiij, ox tee, yoque:

—Xpaasni Iipaolcam Coocalcam quih haa imahiizitam
—ox tee, yoque. Taax oo cömee tax, cmiique ital tahac
contica tintica hacx itamiihtaj, ox quee, teete, yoque:

—Xpaasni Iipaolcam Coocalcam quih haa imahiizitam
—ox tee, yoque.

Ox tpacta ma, cmaax cmiique tintica hacx imiij quih
itaaj, yoque. Taax contcöiija, taa haa poho x, itacl mos
cöquuin, taa haa, poho, heme xah tafþ, toc cötiij, ox tee,
yoque:

—Xiica quipxáa pac ihtoon ma, hiz hac ano toii, hantaxl hac oo ano toii, hiza coii ha. Cmiique z ipoyaaí x, isiimjc aha —ox tee, yoque.

Ox tpacta ma, xiica quiistox quiicot ihiih quih hameen tahac ano coii coi zo toc cötiij, ityaai, yoque, xiica tahac ano coii xah oah coi. Ityaai, haquix xah tiih, hax ta, tafp, ox tee, yoque:

—Haa xah moii xo cmiique ziix isoon ha isacap ha zo tomhaa ma, haa xah moii —ox tee, yoque.

Ox tpacta, tafp, ox tee ma, Ziix Anxö Coohit quij ox tee, yoque:

—Cmiique quih ctam quih caii quih xox imaaixaj quih haquix tiih x, ¡hansaa hax xomaaixaj áa! —xah tee, yoque.

Isyaaí ha, teete, ityaai, yoque. Ityaai, itamjc ma, xiica yacaaix coi itooctam ma, caay ccam oo hafailquim zo hataai yacaaix coi iyat hac iti toom, toc cotom, yoque. Hipi itacap, oeen iha. Taax oo cöhapacta ha.

Taax oo cötpacta, hant quih itaao, haquix tiih x, Xepe Coosot himintica halx toosóot, toc contica cmis iha. Caacoj iha xo ox iisax quihiih zo cösmaacoj aha. Haa mota, xepe com cötafp, xepe tintica imac tozam x, taa yazam taazoj oo

x, Tahejöc tiqij iiqui teectim x, hant quih iti moca teete, yoque. Taa icozam tazo quih cöquitali ha, Tahejöc quij iiqui cöiseectim hac. Taax oo cötpacta x, toc cöquiihtim iha.

Taax ah cöihiihatim iti — Zozni haa poho x, Coniic haa poho — tiix iti toii ma, Cyazim hapah hac comcaac quih ano toii ma, taax quino ntita, yoque, Ziix Anxö Coohit quij.

Toox xah tayaxi ma, tafp, yoque. Ziix Anxö Coohit quij mos tonaaaj oo, ntiin, tafp, yoque. Tafp, heme xah siifp ta toc cömota, cooha, hax tahii hax taa, toc cömota, yoque, ziix timoca. Hax iij oo tiponim, toc cömota, yoque, ziix timoca. Miponim tax, cmiique quih ziix quih imiipla cota x, iisax quih hapx imiicatx. Mooha, taax oo coque, teete, yoque, ziix timoca. Hax iij oo tiponim, yoque. Cöhipon hac ziix z immis iha. Ziix cooha z an imoofin iha.

Cöhiponim hac:

—Hitzihii, hitzihii, hitzihii —tee, yoque.

Ox tpecta ma, —¿Me áz iti cohaya? —itaii, yoque.

—He cooha ha. Xiica

Cyazim imahinelca cah yaii
xinej —heme.

Ox tpecta ma, comcaac coi
cöihiii hac, comcaac tahac
ano coii caha tcooo hacx
tmiihtoj, ox quee, hax tahii
hax taa ma, tcooo comcaac
coi tseaalam, hax taa, hant
toii ma, cmaax mos ox tee,
yoque, Ziix Anxö Coohit quiij:

—¿Taax oo cöhapacata aya?! ¿Cmiique zo hacx cmiih
aya?! ¿Satoj ata xöaxi! heme. Taax ah oo cötpacta ma, oo
heme —tee, yoque.

Ox tpacta ma, iiqui taatam, yoque. Cmiique zo hacx immiih iha. Satoj coi ah anxö hapx toii, anxö xepe com itaiix ma, satoj ata tooxi, teete, ox tee, yoque. Cmiique z iitim z imaa ha. Ziix quisax imhaa ha. Taax ah oo cötpacta ma, tahac aa isoj cöimiih.

Intiin, hax ta, comcaac coi iicotaj tihtim, toc cömihtim. Ox ipacta iti, ziix tiquij anxö toohit, ziix z itcommis ma, itaht, xiica quiistox iicot ihiihtim pac toc cötoii, hehe án com contitat, yoque.

Hasot quih cacat iha. Ziix hapahit z imhaa xahxaii ha. Hasot quih istj quih ano tahcaaitax ma, iti cötazquim ma, hant haamajc quih czooxöc, taax cöititai, haa tooxalca, yoque. Smam ta haa coii ha. Hant haamajc quih czooxöc coi tahac ano toii, yoque.

Ox tpacta ma, hant tfii ma, cöitatomxoj, yoque, Ziix Anxö Coohit quij. Xiica isiihit ha pac haa coii ih toc cötahca, itaii ma, hax itqueepe áa, toc cötiij, yoque, Ziix Anxö Coohit quij. Hant haamajc quih czooxöc coi haa toii ma, cmaax iiqui yaii quih cöitatomxoj, hax ta ma, ityaai, yoque. Ipoyaai, isiimjc quih hax tahii hax taa, tatax, yoque,

xo haa tonaaaj, intiin, tinlx oo, tafp, yoque. Imaho, hax tahii hax taa ma, cöomiiitoj iha.

—¿Intcmaho? —xah ipoi ho, ox xah zo haii ha.

Coox itahit, teete, yoque. Hant haamajc quih czooxöc coi cöiihit cöiyaaazoj hac tcooo ma, coox itahit, yoque.

Ox xah tpacta, tafp, mos hant com iti tihtim, toc cöquiihtim iha. Toc cöihiihtim iti, cmaax mos zixquisiil ctam quih hantx moca quih taalim, xah tamož x, imam tmam ma x, hehe án com contita x, imam z itcmamjc xox, imam quihitim xah tpah ma x, hant zo contiya. Taax oo cöhapacta, hax tahii hax taa, imam iquihitim, hax tahii hax taa, haquix miih. Haquix xah tiih hax ta, tafp, ox tee, yoque. Imam com haa coom iha xo hax ihixt cah anxö itahit xox, tomcam, iihjoj intitatoj, ool com itaacloj, an iteemjöc, itahitim, teete, yoque. Tomcam, imam com ah cötomcam, taax xah oo cötpacta ma, tahac aa isoj cöitah, teete, yoque.

Taax oo cötpacta, hant com iti tihtim, toc cöihiihtim iti, cmaax mos comcaac quih iicot ihiih tacoii taa quiiicot poop, aaha poho. Ipacta z impá ha xo hant Hax Caail hant taax ano toii ma, haas án com ano toii, toc cöcoii ha.

Zaah xah zo toc cötap, hax ta ma, cmiique áa zo toc cötiij, iiqui tasamict, yoque.

Ox tpacta ma, Ziix Anxö Coohit ticom tiim, toc cotom, yoque. Ziix icá cameepit z itaazi, ziix ticom aa ihiim iti ilit quij iica itjiit, yoque. Ox oo hapacta ha xo iiha quisil ipi iij tama, yoque. Iisax xah paanj, totj, hax taa, toc cötiij, yoque.

Hast com iica sahjiit i ta x, quiim iha xo itaho, toc cocom, teete, yoque. Itoocata, itaho, toc cocom iha. Cöiiho hac caafzx iha xo taax oo cötpacta ma, hast quih isoj itahaa, toc cocom, teete, yoque. Caaiscan isoj itahaa, teete, yoque. Hast quij itah, teete, yoque.

—Caaiscan hisoj ihyahaa, hast com hiica sahjiit ta ma
—ox tee, yoque. Quiim iha xo itaho, toc comom.

Ox xah tpacta, mos hant com iti tihtim, haquix ihiihatim
 iti, comcaac iicot ihiih isoq áa tacoi halx itaiix, comcaac
 ihmaa pac Hahjö Itcoj hapah himcac haa, hax ihmoocta.
 Xepe quih iteel ticom, tiix iti coii pac haa toii ma, taax
 quiicot tiih, yoque.

Cmiique áa zo ziix isheen cöocaa zo, taax immis iha. Iij
 hapacta ha yax, cmiique zo ziix z imoz cöiihca z imá ha.

Moosni pac tooxyat ma, itimtaxlca, hax taa, hant toom
 ma, ipxasi xah ipxom, taax hant com iti toom, hant tahca
 ma, ziix itj hoox quisoj, moosni anxö iiha capii itj zo toc
 cötiij ma, tpsaj ma, toc cötiih, yoque.

Cötafp, itexl, hant itah, hehe zo toc cotom ma, itaai,
 heete cöitah, hamac quij cöitzam, eanala iti, tmam ma,
 itahit, yoque. Itahit, coox itahit ma, cyaa zo toc cötiij,
 itamiipla, yoque. Cmiique iitom quih quiya ha yax, itii, itá,
 yoque, Ziix Anxö Coohit quij. Itá, ox tee, yoque. Comcaac
 coi cmaax isiiix ta ma, toc cöcoii, teete, yoque. Comcaac
 coi quiicot smiih ha, teete, yoque.

Ox tpacta ma, tfit, hax ta, hant tap, siitax ta, ox tee,
 yoque:

—Hant hipcom, tiix hant iti hihiih z imhaa ha. Toox tahca, haquix caahca ha, hant an hihiih isoj quih, taax an iihca ha. Hant hee quih ano hihahoiitoj himcac ano yoohca, he taax cösiin caha. He taax ano quiih iha.²

Ox tpacta ma, cmaax tatax, hehe án com contita, toc contiiha iti, tompaho ma, cmaax taax iti cötiyat ma, Ziix Anxö Coohit quih tompaho, yoque.

² Hee quih ano ihahoiitoj teeme, taax hee quih, tcozim ma x, ziix ccam quih, tcozim ma x, ihiizat quih ano toom, hant quih iti toom, tonsiijim ma x, caamjö xah ziix ccam quih oo quih timoca, ziix ccam quih nsiijim hant coom ticom itaai x, imiicö. Imcaa. Taax cahoiitoj quih taax chaa ha.